

A hiány szemantikájának megértése Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Krúdy Gyula írásművészetében

Szitár Katalin Hiány-jelek (Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Krúdy Gyula írásművészetéről) című könyve 2013-ban jelent meg a Gondolat Kiadó gondozásában. A szerző a modern magyar irodalom és prózapoétika kutatója, oktatója volt. Összehasonlító poétikai kutatásokat folytatott a magyar és orosz irodalmi kapcsolatok témájában. Magyar vonatkozásban kutatási területének számított – a teljesség igénye nélkül – Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula és Kaffka Margit írásművésze. A kötet szerzője a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának oktatójaként, habilitált egyetemi docensként, illetve az Irodalom- és Kultúratudományi Intézet vezetőjeként ismert. 2015. augusztus 6-án, váratlanul, 49 éves korában hunyt el.

A *Hiány-jelek* címmel megjelent írása vizsgálatának fókuszába Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Krúdy Gyula írásművészetét helyezi. Bár a huszadik századi magyar modernség első hullámába tartozó poéták írói stílusa jelentősen eltér egymástól, a kötet szerzője mégis – analógiát keresve – műveik közös attribútumát emeli ki. A *gólyakalifa*, az *Esti Kornél* és a *Női arckép a kisvárosban* címet viselő művekben a megértés megértésének és a szó jelentőségének problematikája kerül a szerző elemzésének horizontjába.

Az író tanulmánykötetének öt fejezetéből az első kettő – *A hiány mint világ és mint jel*, *Vers- és prózaköltészet* – mintegy bevezetés gyanánt betekintést enged a szó elsajátítása mikéntjének művészetébe. A második fejezetből megtudhatjuk azt is, miben rejlik a vers- és prózanyelvi formák látványos különbsége, miközben a kettő közötti határ – amint azt az ezt követő műértelmezések megmutatják – korántsem áthághatatlan.

Szitár könyvének következő három – a kötet fő értelmezési vonalát jelentő – fejezetéből kiderül (illetve ezek alfejezeteiben), hogy Tábori Elemér, Esti Kornél és Szinbád históriájában a „hiányvilágok” nyelv által történő megjelenése érhető tetten. Ennek értelmében Babitsnál a

„csönd”, Kosztolányinál a „semmi”, Krúdynál a „feledés” narratívája válik értelemképző erővé. A szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy az olvasó nem kis feladattal áll szemben az elemzett művek tanulmányozásakor, hiszen a hiány szemantikáját képviselő alkotásokban a jelentés kifejtetlen, a jel pedig értelmezésre szorul.

Babits Mihály kisregényével kapcsolatban egy esztétikai probléma – a szépség és annak ellentéte, a csúnyaság – kerül a szerző elemzésének fókuszába. *A csönd hangjai* című részben választ kaphatunk arra a kérdésre is – a nyelv-álmom relációkból kiindulva –, hogy miben rejlik a forma igazságértéke. Felmerül továbbá a kérdés: az egységes szimbólumvilágként felfogott álmom miféle nyelvi tevékenység útján jön létre, illetőleg milyen nyelvet képvisel a kisregény főhősének, Elemérnek az álma.

Szitár Katalin Babits kisregényében az identitás különleges formájára helyezi a hangsúlyt: az egyén számára az álmom világa elidegenedett világ, ami az „én”t – az álmom nem más, mint az „én” más formában – másképp hivatott közvetíteni. Az ébrenlétel ellentétes világban a kép hanggá alakul, vagyis Babits hőse hangokat álmodik; ezzel összefüggésben a látás más formája jön létre, a szem az álomban azt is látja, ami az

ébremlétben rejtve marad. A szerző kötetének jelen fejezetében arra a következtetésre jut, hogy *A gólyakalifa* című regényben a hang válik elbeszélői témává; az agresszív hangok, a betűk Elemér halálos ellenségeivé válnak. Amikor a kötetben Elemér könyvek iránti szeretetéről olvasunk, megtudhatjuk azt is, hogy Elemér álombeli „énje” saját identitását szeretné megtalálni. Ennek értelmében a főhős saját nyelvre szeretne szert tenni: ezzel magyarázható vonzódása az olvasás, a könyvek iránt. Ám a „rossz” hangok megmutatkoznak a betűk világában is, a ponyvának minősülő olvasmányok nem segítik hozzá hősünket a megértéshez.

A kötet következő fejezetében Kosztolányi egyik legellentmondásosabb művével, az *Esti Kornél*lal ismerkedhetünk meg. *A semmi költészete* című részben az írás műfaji meghatározásán túl betekintést nyerhetünk Esti „fordított” világába is. Szitár a „semmi” narratívájának jelentését járja körül; megtudhatjuk, hogy Kosztolányi műve – a paradoxonok szövege – úgy válik egésszé, hogy egyszerre bír teremtő és romboló erővel. Ennek értelmében a könyv írója egyfajta distanciára hívja fel a figyelmet a szöveg uraló „minden” és „semmi” fogalmak meghatározásakor. Az elemzett részből kiderül az is, miként artikulálódik Esti Kornél létezése a betűk által teremtett világában.

Az *Esti*-szöveg *Első Fejezetében* Kosztolányi meghatározza művének műfaját, amit a töredék szóval jellemez. A továbbiakban rövid – ám remek – műfajmérettel gazdagodik a *Hiány-jelek* című írás, melyben a szerző kifejti, hogy a „töredékes” narratíva lebontja a létező műfaji sémákat, bár a mű egészét mégis fenntartja. E műfaj egyik jellemző jegye, hogy a hiányt avatja szövegtévkéző erővé azáltal, hogy azt szemantikailag is jelöltté teszi. Az értekezés végén megtudhatjuk azt is, hogy ami nem mondódik el, az leíródik, az írásmű részét képezi. A több tekintetben is ellentmondásos Esti-történetben a „semmi” az emlékezésben rejlő felejtés is.

A könyv utolsó részében a szerző betekintést enged Krúdy Gyula írásművészetébe (újfent) a felejtés narratívája felőli megközelítésben; továbbá és ezzel egyidejűleg

Szinbád (a felejtő) és Lenke (az emlékező) történetébe. Szitár Katalin, ahogy Babits vagy Kosztolányi elemzett írásának esetében, itt sem a mű cselekményére helyezi a hangsúlyt, hanem az emlékezés által beindított hang, kép és fogalom kapcsolatára. Arról van tehát szó, hogy a valaha ismert – de már régen a feledés homályába veszett – nő megtalálásakor nem a beszéd, hanem a hang válik domináns szegmenssé. *A Női arckép a kisvárosban* címet viselő Szinbád-történetben a főhős először az asszony, Lenke levele (ismerős kézírás), majd a személyes találkozáskor hangja által kezd el újra emlékezni a múltra. A történetben a szóra való várakozás teremt az emlékezést. Szinbád a felejtést feledve, a hangtól a kép felé fordul: találkozásukkor Lenke egy függöny mögül kérdezi a rég nem látott kedvest, így a „kép” (a személy) végig rejtve marad. Szitár elemzésében az arc szándékos elrejtését emeli ki, teszi fontossá a hang szerepét, amely arra hivatott, hogy e egyszerű fogással beindítsa az emlékezést.

A fentiekkel összefüggésben a *Hiány-jelek* szerzője könyvében három – rendkívül izgalmas – szövegnek az elemzését célozza meg, mindegyik jellemző jegye a megértés hiátusa. Ugyan a nyelv az imént tárgyalt művekben kevés információt közvetít, a történet így a háttérbe szorul, mégis gondolkodás- és beszédmegújító szereppel bír. Az író szerint különleges szövegalkotási stratégia jellemzi az elemzett alkotásokat, így az olvasónak a formát és nem a történet cselekményét kell „elolvasnia”.

Szitár Katalin Babits kisregényében, *A gólyakalifában* az álombeli „rossz” hangokat, Kosztolányi *Esti Kornél*jában a „semmi” narratíváját, Krúdy Szinbád-novellájában a felejtés és az emlékezés hangját avatja történetképző erővé.

Szitár Katalin (2013): *Hiány-jelek. Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Krúdy Gyula írásművészetéről*. Gondolat Kiadó, Budapest. 87 o.

Szitás Andrea, PhD, tanár, Tatabányai Szakképzési Centrum Alap Gyáspár Szakgimnáziuma és Szakközépiskola